

Хувийяти миллӣ ҳамчун унсури аслии нерӯи рақобатпазирӣ ва муқовимати миллӣ алайҳи хатарҳои ҷаҳони муосир

Ҷаҳони муосир ба давлат-миллатҳо тақсим шудааст. Ин низоми ҷаҳонӣ бартарияти худро нисбати дигар низомҳо дар дусад соли охир исбот кард. Дар доираи давлат-миллатҳо гурӯҳҳои алоҳидаи манофеи муштараки худро муайян карда, барои дастбӣ ба онҳо дар сатҳи ҷаҳонӣ бо дигарон рақобат мекунад. Дар мақолаи мазкур муаллиф ҷойгоҳи хувийяти миллиро дар ҳифзи бақои давлату миллат дар баробари хатарҳои ҷаҳони муосир баррасӣ мекунад.

Калидвожаҳо: хувийяти миллӣ, рақобатпазирӣ, муқовимати миллӣ, хатарҳо, ҷаҳони муосир, давлат, миллат

Чуноне ки дар ҷусторҳои пешин қайд карда шуд ҷаҳон саршор аз мубориза, муқовимат, рақобат ва хатарҳост. Кишварҳо барои дастрасии бештар ба манбаъҳои маҳдуди кураи Замин бо ҳамдигар рақобат мекунад. Ин рақобат ба ҷомеаҳои саодат меорад ва ҷомеаҳои варшикаста месозад. Ақидаи ҷаҳони як ҳукумати ва як фарҳангӣ як назари утопиявӣ буда, ҳеҷ гоҳ амалӣ нашудааст ва нахоҳад шуд. Бо вуҷуди он, ки кишварҳои ҷаҳон дар 70 соли охир бо ҳамдигар ҳамкориҳо ва ҳамдигарфаҳмиҳои бештар доранд, вале қонуни ҳаётро касе иваз накардааст. Ҳамоно инсонҳо дар пайи дастрасии бештар ба захираҳои табиӣ, дастбӣ ба қудрат, ҳайсиат ва шӯҳрат бо ҳамдигар мубориза мебаранд. Ин муборизаҳо дар пай хатароти муайянеро дар пай доранд.

Бо печидатар шудани низомҳои иҷтимоӣ дар ҷаҳон муборизаҳо аввал авалодӣ, баъдан қабилавӣ, мазҳабӣ, миллӣ ва тамаддунӣ шуданд. Ин рақобату ҷанг заминаи ихтирооти зиёде дар таърихи инсоният гардидааст. Барои ба даст овардани манфиати

бештар инсоният муборизаҳои гурӯҳиро ба роҳ мондааст, то ин ки ба ин васила қувваҳоро мутамарказ карда, натиҷаи хубтар ба даст оваранд.

Ҷаҳони муосир ба давлат-миллатҳо тақсим шудааст. Ин низоми ҷаҳонӣ бартарияти худро нисбат ба дигар низомҳо дар дусад соли охир исбот кард. Дар доираи давлат-миллатҳо гурӯҳҳои алоҳидаи манофеи муштаракӣ худро муайян карда, барои дастёбӣ ба онҳо дар сатҳи ҷаҳонӣ бо дигарон рақобат мекунанд. Ҳарчанд созмонҳои гуногуни минтақавӣ ва байналмилалӣ вучуд доранд, ки манфиатҳои муштаракӣ кишварҳои аъзои худро дунболагирӣ мекунанд, вале “давлатҳои миллии ҳанӯз ҳам ҳамчун нақшофаринони асосӣ дар қорҳои ҷаҳонӣ боқӣ мемонанд”[1]. Маҳз давлатҳои миллии ҳастанд, ки тамоми сарватҳои миллиро дар даст дошта, назорат аз болои мардум ва худро ба уҳда гирифтаанд. Аз ин рӯ, нақши онҳо дар таъмини манфиатҳои гурӯҳии ҷомаҳо аз ҳама зиёдтар аст.

“Зухури давлатҳои муосир нишонгари таъдиди анбоштани қудрат бо равишҳост, ки қаблан дар таърих ношинохта буданд: босиҷи иҷтимоӣ, навовариҳои техникӣ, созмони девонсолорӣ, тарроҳии ниҳодҳо ва пешравии идеологӣ дар миқёси бузург бо ҳам омаданд, то истехсоли тавоноҳои моддиро, барои расидан ба натиҷаҳои хуб дар тақвияти ҳамгириҳои миллии, рушди дохилӣ ва таъмини бехатарӣ, баланд бардоранд” [4]. Дар доираи давлат-миллатҳо банақшаگیرӣ ва амалӣ соختани тарҳҳои бузурге, ки ба шахсони олоҳида вобаста нестанд, имконпазир шуд.

Ниҳодҳои минтақавӣ ва байналмилалӣ метавонанд дар ҳолати бӯҳрон кумак кунанд, вале онҳо наметавонанд кишвареро дар қорҳои рушди устувор нигоҳ доранд. Ин қорро маҳз давлатҳои миллии карда истодаанд. Барои дарки ин масъала метавон қудратмандтарин ниҳоди минтақавӣ аз ҷиҳати иқтисодӣ Иттиҳоди Аврупо мисол овард. Юнон ҳамчун аъзои комилҳуқуқи ин иттиҳод натавонист ба рақобатҳои шадид тоб оварад ва ба бӯҳрони

молиявӣ гирифтагӯр шуд. Аммо Олмон дар ҳамон шароит тавонист сиёсати дигарро ба роҳ монда, на танҳо дар Аврупо, балки дар тамоми ҷаҳон рақобатпазир бошад. Ин баёнгари он аст, ки ҳатто шомил шудан ба иттиҳодияҳои бонуфуз ҳам, нақши давлатҳои миллиро дар рақобатҳои ҷаҳони муосир кам намекунад ва уҳдадорӣҳои онҳоро ҷиҳати муқовимат бо хатарҳои ҷаҳони муосир бартараф намесозад.

Масъалаи асосӣ ин аст, ки чаро дар ин муборишаҳо ва ё рақобатҳои шадиди ҷаҳони муосир кишварҳои пирӯз ҳастанд ва кишварҳои дигар ё қисман ба аҳдофи худ расидаанд ва ё умуман рақобатпазир нестанд ба гурӯҳи кишварҳои ақибмонда ворид шудаанд? Унсурҳои асосии нерӯи рақобатпазирӣ дар шароити нав ва муқовимат алайҳи хатарҳои ҷаҳони муосир кадоманд?

Пажӯҳишгарони зиёде унсурҳои қудрати миллиро гурӯҳбандӣ кардаанд. Франкел, Моргентау, Органский ва дигарон аз ҷумлаи онҳо мебошанд. Дар маҷмуъ ин унсурҳоро ба доимӣ ва муваққат, табиӣ ва иҷтимоӣ, ламснашаванда ва ламснашаванда тақсим мешаванд [2]. “Масалан аз нигоҳи Ганс Моргентау қудрати милли аз 8 омили зерин иборат аст:

Мавқеи ҷуғрофӣ;

Аҳоли;

Иқтисодии иқтисодиву саноатӣ;

Иқтисодии низомӣ;

Сарватҳои табиӣ;

Характери милли;

Ахлоқи милли;

Кайфияти умури дипломатӣ.”(3)

Дар ин гурӯҳбандӣ дида метавонем, ки сетои онҳо ба гурӯҳи унсурҳои ламснашаванда ворид мешаванд. Маҳз ҳамин унсурҳо

ҳастанд, ки дар ҳоли тақвият додани онҳо як миллат метавонад боқимондаро тақвият дода, дар ҷаҳони муосир рақобатпазир бошад. Дар навбати худ, ҳувийят ва худшиносии миллии доштани тасмимгирандагони асосӣ дар як давлат унсурҳои ламснашавандаи қудрати миллиро пурзӯр менамояд. Дар ҳоли баръакс, эҳтимоли таназзул ба маротиба зиёд мегардад. Чунки бе доштани ҳувийяти миллии ва дар ҳоли худро шахрванди ҷаҳон шинохтан ва ё ҳувийяти мазҳабиро аз ҳама боло донистан, як тасмимгиранда наметавонад қудрати миллиро тақвият дода, дар ҷаҳони муосир рақобатпазир бошад. Барои яке аз худ кардани дороиҳои моддии кишвар ва харидани манзил дар Лондон ва барои дигаре ободии шаҳрҳои муқаддаси диниаш дар авлавият қарор мегирад. Яъне манфиати гурӯҳии мардум дар давлати миллии барои чунин афрод дигар аҳамияти авалиндараҷа надоранд.

“Рушди миллии ба сатҳи ташаккули тафаккури миллии робитаи мустақим дорад ва ҳамчунин маншаи мушкилоти ҳар ҷомеае низ аслан дар шуури ҷамъиятии он аст” [3]. Яъне ҳувийяти миллии аҳолии як давлат низ дар сарнавишти он нақши муҳим дорад. Доштани эътиқод ва меҳру муҳаббат ба ватан ва манфиати онро аз манфиати гурӯҳии мазҳабӣ ва умумиҷаҳонӣ муқаддамтар донистан, сарчашмаи ҳама саҳткӯшиҳои мардум ва бурдбориҳои гурӯҳии сокинони як кишвар мебошад. Албатта, идеяи як ҷаҳони воҳид ва якҳукумати дар ҷаҳон диққатҷалбкунанда аст, аммо чуноне ки дар ҷусторҳои пешин дидем, ин як идеяи утопиявӣ буда, дар миёни сиёсатмадорони кишварҳои гуногун ҷиддӣ гирифта намешавад. Баръакс, ҳар сиёсатмадори ватандӯсте кӯшиш мекунад ҷойгоҳи кишвари худро дар майдони сиёсии ҷаҳон мустаҳкамтар карда, дар захираҳои маҳдуди ҷаҳон саҳми бештареро аз худ кунад. Дар чунин шароит агар тасмимгиранда дар сиёсати дохилӣ ҳувийяти фаромилли дошта бошад он ҷомеа бозанда аст.

“Миллате, ки афроди он ҳувийяти миллии ташаккулёфта надорад, наметавонад такраҳбарӣ ва платформаи сиёсии устувор

дошта бошад”[3]. Махсусан қишри раҳбару тасмимгирандае, ки назорат аз болои мардум ва дороии миллиро дар даст дорад, бо хувийяту худшиносии баланди миллӣ метавонад сарнавишти миллатро дигаргун карда, ҳадафҳои гурӯҳии сокинони кишварро амалӣ намояд. Макони муқаддас ва бихишти чунин раҳбарон ҳамин сарзамин аст ва онҳо тамоми иқтидори худро барои обод сохтани ҳамин кишвар ва хушбахт кардани аҳолии он сафарбар мекунанд.

Дар пайи баланд бардоштани қудрати миллӣ, аз ҷониби аъзои худшиносии худ, як кишвар метавонад дар баробари хатарҳои ҷаҳони муосир истодагарӣ карда, дар мубориза барои дастрасӣ ба захираҳои маҳдуд муваффақ шавад ва ҳаққи худро соҳиб бошад. Дар ин мубориза барои захираҳои маҳдуди ҷаҳон субъектҳои рақобаткунанда аз ҳама роҳҳо истифода мекунанд. Аз ҷумла, субъектҳои қудратманд дар ин майдон, дар миёни миллатҳои заиф идеяи утопиявии ҷаҳонмеханиро таблиғ мекунанд. Иддао мекунанд, ки боло бурдани хувийяти миллӣ танишҳо миёни халқҳоро зиёд мекунад. Аз ин рӯ, набояд дунболи хувийяти миллӣ гашт.

Дар ин ҷо ду масъала вуҷуд дорад. Пеш аз ҳама ин ки ҳуди таблиғгарони ғояи ҷаҳонмехани дар амал кори дигар мекунанд. Онҳо гурӯҳӣ амал карда, ҳамеша дар пайи аз худ кардани дороии бештар ҳастанд ва муваффақ ҳам мешаванд. Баръакс, кишварҳое, ки фиреби я ғояи ҷаҳонмеханиро меҳуранд ҳамеша бозанда ҳастанд ва дороиҳояшонро ба осонӣ аз даст медиҳанд. Баъдан, оё дуруст аст, ки тақвияти хувийяти миллӣ ба нафрату бадбинӣ ва муноқишаҳо мерасонад? Дар асл, баръакс ин аст. Хувийяти миллӣ ба тафовут аз хувийяти мазҳабӣ китобҳои ба истилоҳ “осмонӣ” надорад, ки тағйирнопазир бошанд ва ғайри худро куллан начас шуморида, ҳаққашонро кунҷи кадом як дузахи абадӣ муайян карда бошад. Агар ҳам дар таърих гурӯҳе аз ин омил сӯистифода карда ба ҷиноят даст зада бошад, ба осонӣ метавон

онро маҳкум кард ва аз такрораш чилавгирӣ кард. Дар баробари ин, хувийяти миллӣ метавонад яке аз омилҳои ҳамкориҳои сулҳомези миллатҳо бошад. Ба эҳтимоли зиёд, шахсе ки худро мешиносад ва эҳтиром мекунад, дигаронро ҳам дар баробари худ эътироф мекунад. Дар ин сурат, ҳамкориҳо тавре ба роҳ монда мешаванд, ки манфиатҳои ҷонибҳо баробар ҳимоя шудаанд.

Ҳифзу тақвияти хувийяти миллиро қонунҳои байналмилалӣ тарғиб мекунанд. Аз ҷумла дар Эълумияи принципҳои ҳамкориҳои фарҳангии байналмилалӣ аз соли 1966 омадааст: “ҳар фарҳанге шараф ва арзиши худро дорад ва бояд эҳтиром ва ҳифз карда шавад... ҳар миллате ҳақ дорад ва вазифадор аст, ки фарҳанги худро тақвият диҳад”[5] Дар чунин шароит барои тақвияти худшиносии миллӣ ва ба ин тариқ ҳифзи арзишҳои миллӣ ҳеҷ мушкилии ҳуқуқие дар сатҳи ҷаҳонӣ вучуд надорад. Дар воқеъ таҳаммулгарой низ инкор кардани арзишҳои миллии худ нест. Таҳаммулпазирӣ ин қабули гуногунрангии диниву наҷодӣ ва забонӣ дар тамоми ҷаҳон аст. Ҳифзу тақвияти хувийяти миллӣ ва фарҳангу забони як миллат ин вазифаи фарзандони ҳамон миллат аст. Дар муносибатҳои байналмилалӣ эътироф ва “эҳтироми дигар миллатҳо бо он ҳама гуногунрангии динӣ, фарҳангӣ ва забонӣ ва онҳоро ҳамчун унсурҳои арзишманди ҷомеаи ҷаҳонӣ доништан”[5] боиси бештар шудани таҳаммулпазирӣ дар саросари ҷаҳон мегардад. Дар фарқият аз идеяҳои ҳаёлии якҳукумативу якфарҳангӣ дар ҷаҳон, қабули гуногунрангӣ ва тақвияти таҳаммулпазирӣ миёни миллатҳои гуногун кори воқеӣ ва амалишаванда мебошад.

Хулоса, ҷаҳони муосир ба давлатҳои миллӣ тақсим шудааст. Ҳукуматҳо ҳамчун намоёндагони ин миллатҳо дар рақобатҳо барои дастрасӣ ба манобеи ҷаҳонӣ иштирок карда, аҳолии худро аз хатарҳои гуногун ҳифзу ҳимоя мекунанд. Дар ин шароит хувийяти миллӣ ба яке аз унсурҳои асосии муттаҳидкунанда табдил меёбад. Кишварҳои зиёде дар заминаи тақвият додани хувийяти миллӣ

тавонистанд ба қуллаҳои баланди тараққиёт расанд. Хуббулватанро меҳвари асосии арзишҳо доништан ва тамоми қувваро барои ободонии он сафарбар кардан, танҳо дар заминаи болоравии ҳувийяти миллӣ ба даст меояд. Миллатҳое, ки ин унсури асосии ватансозиро надоранд, сарватҳои худро тариқи масъулони беҳувийяташ ба хориҷа равон мекунанд. Дар натиҷа сарватҳо тамом мешаванд, аммо ватан ҳамоно вайрона боқӣ мемонад. Обод будани ватан ин сохтани чанд иморати боҳашамат нест. Нишонаи ободонии ватан ин таъмини зиндагии шоиста барои ҳама шахрвандон аст. Дар ҷаҳони муосир миллатҳо дастаҷамъӣ ба майдони рақобатҳо барои расидан ба ҳадафҳои иқтисодиву амниятии худ ворид шуда, ҳаққи худро соҳиб мешаванд. Дар ин рақобатҳо ҳувийяти миллӣ ҳамчун унсури аслии рақобатпазирӣ ва муқовимати миллӣ нақши ҳалкунанда дорад.

Сарчашмаҳо

1. Samuel Huntington, "The Clash of Civilizations and remaking of World Order";
2. "A national conference on elements of national power" (<https://www.pc.gov.pk/uploads/pub/4th-CPEC-Paper-Conference-on-EoNP-2.pdf>);
3. Назрӣ Асадзода, "Мушкилоти тоҷикон дар масири ба даст овардани истиқлолияти зеҳнӣ", Маҷаллаи "Илм ва Ҷомеа", №1(14), 2019, саҳ. 230;
4. Ashley J. Tellis, "foundations of national power in the Asia-Pacific", The National Bureau of Asian Research, 2015;
5. Elizabeth A. Thomas-Hoffman, "Cultural preservation and protection".